

Téma 5

Prozatímní státní zřízení v exilu,
principy jeho legitimacy a boj za
obnovu demokratického
Československa (1938–1945)

Ozbrojené síly a společnost

Cíl

- Seznámit se souvislostmi formování československého odboje, jeho požadavků a cílů, provést deskripci jeho jevových forem a organizace, a to s důrazem na úsilí Edvarda Beneše prosadit výhradní legitimitu demokratického odboje ve Spojeném království (tzv. exilové státní zřízení), na příkladu vybraných událostí analyzovat jejich dopad na obnovu československé státnosti.

Tematické okruhy

- 1. Souvislosti formování druhého československého odboje
- 2. Úsilí Edvarda Beneše o získání státní legitimacy
- 3. Exilové státní zřízení a jeho ústavní systém
- 4. Vybrané okamžiky z dějin československého odboje a jejich význam pro obnovení československé státnosti

Prozatímní státní zřízení

- Po okupaci zbytku Československa v březnu 1939 podmínky pro formování zahraničního odboje (tzv. druhý odboj)
- Působení E. Beneše v zahraničí od 15. března 1939, jeho úsilí o vytvoření exilové vlády
- Na podzim 1939 vytvořen Československý Národní výbor, který byl uznán Spojenci jako zástupce Čechů a Slováků v zahraničí, nikoliv jako reprezentant československého státu, sídlo v Paříži
- Kompromis mezi jednotlivými částmi odboje, existence opozice vůči E. Benešovi (viněn za zavinění zániku Československa), např. Štefan Osuský, Wenzel Jaksch aj.

Prozatímní státní zřízení

- Po pádu Francie v červnu 1940 přesun do Spojeného království
- Spojené království osamoceno v boji proti Německu
- V červenci 1940 ministerstvo zahraničních věcí uznalo československou exilovou vládu jako prozatímního reprezentanta Československa
- V roce 1941 uznala exilovou vládu jako jediného reprezentanta Československa
- Podpis na Mnichovské dohodě odvolána až v roce 1942 (po Lidicích)
- Prezidentem E. Beneš (teorie nepřetržité kontinuity Československa)
- V červenci 1941 jmenována vláda v čele s Msgre. Janem Šrámkem
- Utvořena Státní rada, původně zamyšlena jako parlament, nakonec jen poradní funkce

Dekrety prezidenta republiky

- Teorie E. Beneše v exilu vycházela z téze o nepřetržité kontinuitě Československa
- Vše, co se stalo po Mnichovské dohodě je nezákonné, tudíž neplatné a po právní stránce neexistuje
- Z tohoto důvodu se nadále považoval prezidentem Československa (odstoupil až 5. října, tj. po Mnichovu)
- Současně v důsledku ústavní nouze si osoboval právo na vydávání zákonných norem
- Ústavní nouze je stav, kdy centrální ústavní orgány (prezident, vláda, parlament) nemohou vykonávat svou funkci (např. v důsledku okupace)
- Prezident se totiž dle ústavy z roku 1920 podílel na legislativním procesu (promulgační akt), vzhledem k absenci parlamentu se jeho pravomoc rozšiřovala na celý legislativní proces

Dekrety prezidenta republiky

- Benešovy dekrety, též prezidentské dekrety, vycházely v letech 1940 až 1945
- Celkem vydáno 143 dekretů, tj. právním norem s platností zákona
- První dekret nese datum 15. října 1940
- Poslední vydány 27. října 1945
- Prezidentské dekrety jako nouzové legislativní opatření, podléhaly zpětnému schválení, tzv. ratihabici
- Uskutečnila se v březnu 1946 (zák. č. 50/1946 Sb.)
- Dvě období
- V londýnském exilu – dekrety vydávány zřídka (snaha „šetřit ústavu“), týkaly se fungování prozatímního státního zřízení a přechodu moci na osvobozeném území (např. dekret o národních výborech)
- V Československu

Dekrety prezidenta republiky

- Nejvíce dekretů bylo vydáno mezi květnem a říjnem 1945
- Dekrety o národní očištění
- Tzv. velký retribuční dekret (č. 16/1945 Sb.) a malý retribuční dekret (108), došlo k potrestání osob, které se provinily proti republice
- Dekrety o zbavení majetků Němců, Maďarů a zrádců
- Dekretem č. 12 byl zabaven veškerý zemědělský majetek Němců, dekretem č. 108 veškerý ostatní movitý a nemovitý majetek
- Znárodňovací dekrety
- Dekrety č. 100 až 108 došlo ke znárodnění velké části průmyslu (těžba, hutnictví) a finančnictví
- Odsun Němců neproběhl na základě dekretů prezidenta republiky, ale v důsledku rozhodnutí velmocí na Postupimi!

Literatura

- **Doporučená literatura:**

- Stanislav BALÍK – Vít HLOUŠEK – Jan HOLZER – Jakub ŠEDO: Politický systém českých zemí 1848 – 1989. Brno 2011, s. 83 – 109.
- Jan DOBEŠ – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK: Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost. Praha 2005, s. 402 – 417.
- Karel JECH – Karel KAPLAN: Dekrety prezidenta republiky 1940 – 1945. Brno 2002, s. 7 – 58.
- Jiří MALÍŘ – Pavel MAREK a kol.: Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu. I. 1861 – 1939. Brno 2005, s. 1035 – 1122.

- **Rozšiřující literatura:**

- Detlef BRANDES: Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939 – 1945. Praha 2000.
- Jan GEBHART – Jan KUKLÍK: Druhá republika 1938 – 1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě. Praha 2004.
- Jan KUKLÍK: Londýnský exil a obnova československého státu 1938 – 1945. Praha 1998.
- Jan KUKLÍK: Mýty a realita takzvaných Benešových dekretů. Dekrety prezidenta republiky 1940 – 1945. Praha 2002.
- Pavel MARŠÁLEK: Protektorát Čechy a Morava. Praha 2002.